

βαλλοντικού - πολιτιστικού πάρκου, μέσω της αναβίωσης παραδοσιακών επαγγελματιών και τοπικών προϊόντων, η δημιουργία ενός **παραδοσιακού Καφενείου**, θα ενίσχυαν την προοπτική της επιτυχούς αξιοποίησης των πολιτισμικών πόρων της περιοχής.

5.3.2 Εναλλακτικός Τουρισμός

Οι ορεινοί όγκοι ανήκουν σε εκείνες της περιοχές του κόσμου οι οποίες «αναζωογονούν» τον πλανήτη καθώς αποτελούν πηγές φυσικών διαθεσίμων, πλούσιας βιοποικιλότητας και ορυκτού πλούτου.

Σύμφωνα με Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό (ΦΕΚ 3155B/ 2013), η περιοχή «Βόρειας Πίνδου – Ζαγορίου – Τζουμέρκων – Ορεινός χώρος Δυτικής Θεσσαλίας» αναγνωρίζεται ως περιοχή με περιθώρια ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Ο αυξανόμενος αριθμός επισκεπτών σε τέτοιες περιοχές μπορεί να επιφέρει σημαντική υποβάθμιση του περιβάλλοντος, σε αντιπαράθεση με τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού που παρουσιάζουν πολλές προκλήσεις και ευκαιρίες ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού, λειτουργώντας σε μια σχέση θετικής αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον.

Εναλλακτικές μορφές τουρισμός όπως **ο αγροτουρισμός ή ο οικοτουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο θρησκευτικός – προσκυνηματικός**, αποτελούν εν δυνάμει πεδίο ανάπτυξης για την ορεινή περιοχή της Αργιθέας.

Σημαντική εναλλακτική μορφή τουρισμού, με σεβασμό στο περιβάλλον, στον ορεινό όγκο της Αργιθέας, είναι ο οικοτουρισμός. **Ο οικοτουρισμός**, συμβάλλει στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και παράλληλα στη διατήρηση του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, δίνοντας κίνητρα στους κατοίκους να διαφυλάξουν τις παραδοσιακές πρακτικές τους και να μην εγκαταλείψουν τον τόπο τους.

Η επιλογή του της προώθησης του οικοτουρισμού για τους κατοίκους της ορεινής περιοχής, της Αργιθέας, αποτελεί παράγοντα θετικής αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης περιβάλλοντος και ανθρώπου.

Λαμβάνοντας μέτρα κατά των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον και τον κοινωνικό ιστό, η ένταξη δράσεων με άξονα τη φύση και την αναψυχή, όπως:

- ορειβατικές-φυσιολατρικές διαδρομές-μονοπάτια, πεζοπορία
- ποδηλατικές διαδρομές, ιπασία

- μορφές τουρισμού της υπαίθρου σε συσχετισμό με εκδηλώσεις, φεστιβάλ
- πώληση αναμνηστικών προϊόντων και τοπικών αγροτικών προϊόντων

αποτελούν κριτήριο για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής και την αειφόρο εκμετάλλευση των πόρων.

Επιπλέον, θεωρείται απαραίτητη, η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο **πολιτιστικός τουρισμός**, δεδομένου ότι η περιοχή της Αργιθέας κατοικείται ήδη από τους νεολιθικούς χρόνους και συνδυάζει σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους. Μέσω του πολιτιστικού τουρισμού και της κατάλληλης και συντονισμένης προσπάθειας κράτους και τοπικής κοινωνίας υπάρχει η δυνατότητα προστασίας, ανάδειξης και αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων του τόπου.

Επιπροσθέτως, και ως υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού, μπορεί να προωθηθεί και ο **θρησκευτικός-προσκυνηματικός τουρισμός**. Η αύξηση των θρησκευτικών τουριστικών ροών με στόχο την ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών, αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς στη χώρα μας. **Οι εκκλησιές και τα μοναστήρια της Αργιθέας**, χωροθετημένα σε ειδυλλιακά τοπία με την θρησκευτική και ιστορική αξία τους και με τις ιερές πανηγύρεις, αποτελούν σημαντική πηγή πολιτιστικού πόρου, που συμβάλει σε μεγάλο ποσοστό στην αύξηση της ελκυστικότητας της περιοχής. Η οικονομική αξιοποίηση του θρησκευτικού τουρισμού, με σεβασμό στην θρησκευτικό περιεχόμενο και τις πρακτικές του, δύναται να ενισχυθεί με τουριστικά προϊόντα, με την αξιοποίηση των εκκλησιαστών μουσείων της περιοχής ακόμη και με συνέδρια βυζαντινολόγων, θεολόγων κλπ.

Στην περίπτωση της Τήνου, σε ένα νησί με θρησκευτικό χαρακτήρα, τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι για να προσελκύσουν ειδικό-θρησκευτικό τουρισμό, *Ανατολικό Χριστιανικό Ορθόδοξο της Ευρώπης και της Διασποράς*, πρέπει να συνεργαστούν με ταξιδιωτικούς πράκτορες που ειδικεύονται στον θρησκευτικό τουρισμό, με τις περιφερειακές και τοπικές τουριστικές αρχές καθώς και με τους υπευθύνους των θρησκευτικών μνημείων (Andriotis, Aslan χ.χ.).

5.3.3 Πολιτιστικές Διαδρομές

Οι πολιτιστικές διαδρομές, αποτελούν ένα από τα βασικότερα εργαλεία ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και συμβάλλουν στην προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού. Περιλαμβάνουν, αρχαιολογικά - ιστορικά μνημεία, θρησκευτικά προσκυνήματα, μουσεία και παραδοσιακούς οικισμούς, σχετίζοντάς τα με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά όπως διαμορφώνεται στον λαϊκό πολιτισμό της ορεινής περιοχής.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση πολιτιστικών διαδρομών στον Δήμο Αργιθέας, είναι καταρχήν η αναζήτηση και εγκατάσταση ενός αποτελεσματικού φορέα διαχείρισης ώστε να είναι εφικτή η πραγματοποίηση προπαρασκευαστικών εργασιών:

- Επεμβάσεις συντήρησης στα μνημεία
- Υποδομές διασύνδεσης & περιήγησης και οδικό δίκτυο
- Υποδομές πρόσβασης στους αρχαιολογικούς χώρους & στα μνημεία
- Ειδική σήμανση πληροφοριακού υλικού στα μνημεία
- Ψηφιακή προβολή του πολιτιστικού αποθέματος
- Σύνδεση του πολιτιστικού αποθέματος με την τοπική κοινωνία

Φορείς υλοποίησης πολιτιστικών διαδρομών²⁰⁷ που εστιάζουν στην ανάπτυξη μέσω του τουρισμού και του πολιτισμού είναι δημόσιοι ή ιδιωτικοί φορείς, που δραστηριοποιούνται σε τοπικό, ή περιφερειακό αλλά και σε Ευρωπαϊκό²⁰⁸ ή διεθνές επίπεδο.

Οι πολιτιστικές διαδρομές στην περιοχή δύναται να υλοποιηθούν στα πλαίσια:

1. **Εναλλακτικών διαδρομών**, για τους λάτρεις της φύσης και της βιοποικιλότητας, με σεβασμό στο περιβάλλον και με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών που θα συμμετέχουν ενεργά, καταγράφοντας τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας για τη βελτίωση των περιοχών που επισκέπτονται, σε συνεργασία με επιχειρήσεις στο πλαίσιο της ΕΚΕ (Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης).²⁰⁹ Επίσης, συνεργασία με φορείς στο πλαίσιο του Εθελοντισμού, σύμφωνα με το πρόγραμμα του Ινστιτούτου Πολιτιστικών, Περιβαλλοντικών και Τουριστικών Διαδρομών²¹⁰ (*Geo Routes Cultural Heritage Journeys Institute*)
2. **Πράσινων πολιτιστικών διαδρομών**²¹¹ σε συνεργασία με εκπαιδευτικά ιδρύματα και σχολικές μονάδες της περιοχής, την Εφορεία Αρχαιοτήτων Καρδίτσας, την Ιε-

²⁰⁷ Ανδριώτης, Κ. (2003^a 139-154)

²⁰⁸ ψήφισμα για τις Πολιτιστικές διαδρομές (CoE, 2011). Εως σήμερα έχουν πιστοποιηθεί 29 διαδρομές που καλύπτουν 70 χώρες σε 4 ηπείρους.

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/routes/default_EN.asp?

²⁰⁹ Σύμφωνα με την προϊσταμένη της ΕΦΑ Καρδίτσας κα Βαϊοπούλου, όπως επισήμανε το 2013, θα είναι χρήσιμη η δημιουργία Δικτύου Πολιτισμικών -Τουριστικών Διαδρομών, το οποίο θα συμπεριλαμβάνει υποδι-κτυα εναλλακτικών προτάσεων. Το Δίκτυο αυτό μπορεί να υποστηριχτεί με τη χρήση τεχνολογιών αιχμής και τη δημιουργία εικονικού Δικτύου Εναλλακτικών - Πολιτισμικών Τουριστικών Διαδρομών.

<http://www.kathimerini.gr/44462/article/epikairothta/ellada/h-dytikh-8essalia-idanikos-proorismos-gia-toys-politistikoy-s-toyristes>

²¹⁰ www.geo-routes.com

²¹¹ Οι «Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές» σχεδιάστηκαν από τη Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων στο πλαίσιο της συμμετοχής στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Εκπαίδευση στην Αειφόρο Ανάπτυξη:

- ρά Μητρόπολη, Πολιτιστικούς Συλλόγους, Περιβαλλοντικές Οργανώσεις και με θέματα προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος και του πολιτιστικού και θρησκευτικού πλούτου της περιοχής
3. **Αρχαιολογικών χώρων και μνημείων:** οι αρχαιολογικές θέσεις ελληνιστικών χρόνων της περιοχής και παράλληλα η υποστήριξη χώρου ψηφιακής προβολής²¹² των ανασκαφικών ευρημάτων της Αργιθέας, που φιλοξενούνται στο αρχαιολογικό μουσείο Καρδίτσας
 4. **Θρησκευτικών προσκνημάτων:** Τα μοναστήρια, οι θρησκευτικές εορτές και οι «ιερές πανηγύρεις», σε συνδυασμό με τα εκκλησιαστικά μουσεία της περιοχής Βλασίου και Ανθηρού²¹³
 5. **Διαδρομές με επίκεντρο ιστορικά γεγονότα - ιστορικά πρόσωπα, λ.χ. Το αρματολίκι των Άγραφων και ο Καραϊσκάκης**
 6. **Διαδρομές με επίκεντρο τις Παραδοσιακές Πρακτικές** του τόπου. Μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, μπορούν να προβάλλονται τα παραδοσιακά επαγγέλματα και οι πρακτικές καθημερινής διαβίωσης της ορεινής περιοχής, τα στοιχεία λαογραφίας και εθίμων, με ποικίλους θεματικούς άξονες (λχ. διατροφικές συνήθειες, παραδοσιακοί χοροί και τραγούδια, παραδοσιακά παιχνίδια, παραδοσιακά επαγγέλματα, η οικογενειακή ζωή & διαβίωση της ορεινής περιοχής κ.α.)

Η προβολή μέσω των πολιτιστικών διαδρομών ενισχύει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της αναγνωρισιμότητας του πολιτισμικού αποθέματος της περιοχής και συμβάλλει στην συνοχή και ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας.

Το place branding ως αναπτυξιακό πρόγραμμα στην προβολή των πολιτιστικών πόρων μέσω των πολιτιστικών διαδρομών της περιοχής, διαμορφώνεται ως εξής:

<https://www.culture.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=3359>

²¹² Χαρακτηριστικά παραδείγματα ψηφιακής προβολής και περιήγησης αποτελούν τα καινοτομικά μουσεία Θερμοπυλών και Μετεώρων:

Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών:

<http://culture.lamia.gr/el/blog/kainotomiko-moyseio-thermopylon> και

Κέντρο Ψηφιακής προβολής της Ιστορίας και του Πολιτισμού των Μετεώρων, στην πόλη της Καλαμπάκας:

<https://www.infotouristmeteora.gr/>

²¹³ Μια αντίστοιχη περίπτωση αποτελεί η ανάπτυξη θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή του όρους Πάικου, κεντρικής Μακεδονίας, όπου ο στρατηγικός σχεδιασμός κλιμακώνεται μέσω των: SWOT Analysis, Market Research, Product Branding & Packaging Promotion, ενώ παράλληλα βασικά έργα για τις θρησκευτικές υποδομές που πρέπει να λάβουν χώρα είναι αποκαταστάσεις ναών & μοναστηριών και σχετικές υποδομές για τα καταλύματα επισκεπτών (Kilipiris, Dermetzopoulos 2014).

[Branding Πολιτιστικών Διαδρομών Αργιθέας, πηγή: ίδια επεξεργασία]

5.3.3.1 Προτεινόμενη Πολιτιστική Διαδρομή

Με αφετηρία το Μουζάκι, το οδικό δίκτυο οδηγεί τον επισκέπτη στο χωριό Πευκόφυτο (650 μ.) και έπειτα στον Άγιο Νικόλαο (1.550 μ.) με πρώτο σταθμό το χωριό Βλάσι²¹⁴ (1.050 μ.) και την Ι. Μονή Γενεσίου Θεοτόκου. Ιστορική μονή των Αγράφων του 17^{ου} αι, χτισμένη στις πλαγιές της κορφής Καράβα.²¹⁵ (Εικ. 1)

Από εδώ στη συνέχεια, η διαδρομή οδηγεί στο ιστορικό χωριό Πετρίλια (2.152 μ.), χτισμένοι μικροί οικισμοί μέσα σε πευκοδάσος στις πλαγιές του βουνού Βουτσικάκι ενώ μια παράκαμψη οδηγεί στο διεθνές μονοπάτι E4. Στον οικισμό Μάγειρος και στο ιστορικό σχολειό, το 1944, μεταφέρθηκε από τον Αλέξανδρο Σβώλο η έδρα της Κυβέρνησης της Ελεύθερης Ελλάδας. Οι πολυάριθμες εκκλησίες και τα μοναστήρια του Πετρίλου, με χαρακτηριστικότερα τον ναό Γέννησης Χριστού Ρώση(17^{ου} αι.), Κοίμησεως Θεοτόκου στους Βασιλάδες και του Γενεσίου Θεοτόκου στα Αργυραίικα, αποτελούν πρόκληση για τον επισκέπτη. (Εικ. 2)

²¹⁴ <http://www.vlasi-karditsas.gr/el/displaypage/406>

²¹⁵ «Από το Βλάσι (Μονή Βλασίου) στην... Φιλιπούπολη (Μονή Μπατσκόβου)»: Αγραφιώτες στην Φιλιπούπολη, Μαμώνη Κ. περιοδικό Μνημοσύνη, τομ. 9ος 1982-1984, σελ 170 και: <http://www.dimosargitheas.gr/el/27-nea-dimou/555-oi-dromoi-ton-agrafon-apo-to-vlasi-moni-vlasiou-stin-filippoupoli-moni-batskovou-2>

Από εδώ ο επισκέπτης κατευθύνεται προς το χωριό Δροσάτο μέσω ενός πέτρινου τοξωτού γεφυριού. Το μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου αποτελεί ένα αξιόλογο μεταβυζαντινό μνημείο με εξαιρετικές τοιχογραφίες.

Απέναντι, διακρίνεται το χωριό Κουμπουριανά (970 μ.) τόπος του σημαντικότερου ιερού προσκυνήματος της Αργιθέας: της Ι.Μ. Σπηλιάς Κοιμήσεως Θεοτόκου²¹⁶ (17^{ος} αι.) κτισμένη σε απόκρημνη πλαγιά και σε υψόμετρο 1000μ. Εδώ στα 1867 είχε την έδρα της η Επαναστατική Κυβέρνηση του αγώνα με την προσωπικότητα του Γεωργίου Καραϊσκάκη να διακρίνεται. (εικ. 3)

Απέναντι και στο χωριό Πετροχώρι (Σπυρέλο)²¹⁷, με σπουδαία μνημεία: την Ι. Μονή Προφήτη Ηλία και τους Ι. Ναούς Κοιμήσεως Θεοτόκου και Αγ. Παρασκευής, μεταβυζαντινά μνημεία που καθλώνουν με την υψηλή καλλιτεχνική αξία των τοιχογραφιών και των τέμπλων τους. Εξίσου καθηλωτική είναι και η απέραντη θέα στις ατελείωτες βουνοκορφές των Αγράφων. (εικ. 4)

Το επόμενο σπουδαίο μνημείο στην περιοχή των Κουμπουριανών είναι η Ι. Μονή Κώστη αφιερωμένη στο Γενέσιο της Θεοτόκου, που βρίσκεται μεταξύ Κουμπουριανών και Στεφανάδας, όπου και η ομώνυμη λίμνη με την μοναδική φυσική ομορφιά των αντικατοπτρισμών των κατάφυτων πράσινων βουνοκορφών. (εικ. 5 α ,β)

Κάνοντας μια παράκαμψη, πριν την λίμνη Στεφανάδα, ο επισκέπτης παρατηρεί τον νερόμυλο του Παληαντώνη και πιο πάνω το χωριό Λεοντίτο, κρυμμένο στα έλατα με τον πολυαιωνόβιο πλάτανο 964 ετών, στην μέση του χωριού²¹⁸. Εδώ χτισμένη μέσα στα έλατα βρίσκεται η Ι.Μ. Χαράλαμπος, εξαιρετικής αρχιτεκτονικής κατασκευής αντιπροσωπευτικής του αθωνικού τύπου των μονών της περιοχής. (εικ.6)

Από τη Στεφανάδα η διέλευση στα βουνά οδηγεί στο Μάραθο, σημείο συνάντησης των δύο διαδρομών δυτικής και ανατολικής Αργιθέας, μέσα από μια διαδρομή στον απέραντο ορίζοντα με θέα τον ασπροπόταμο - ποταμό Αχελώο, και με κατεύθυνση προς Βραγκιανά²¹⁹, Καταφύλλι²²⁰, Αργύρι²²¹. Μέσα στην πλούσια βλάστηση από βελανιδιές, πλατάνια

²¹⁶ <http://www.monispilias.gr/>
<http://www.pemptousia.gr/photo/to-mousio-ton-mikinon/>
http://greekorthodoxreligioustourism.blogspot.com/2015/10/blog-post_28.html

²¹⁷ <http://spirelo.gr/to-petroxori>

²¹⁸ <https://dimosargitheas.gr/el/blog/politismos/464-o-platanos-ton-oplarxigon>

²¹⁹ <https://www.katafylli.gr/index.php/arhra-apopsis/625-stin-kilada-tou-axelou-stekis-priergos-kitazis-thamponese-ke-pernas>

και πουρνάρια βρίσκονται τα Βραγκιανά, κεφαλοχώρι της Αργιθέας που απλώνεται στις υπώρειες του βουνού Μιρμιτζάλα (1543μ.). Εδώ βρίσκεται Ι. Μονή Μεταμόρφωσης Σωτήρος²²² αξιόλογη μονή του 17^{ου} αι. (εικ.7). Επίσης, σημαντικός είναι και ο αρχαιολογικός χώρος στη θέση Κατούνιστα.

Στο Καταφύλλι, που έφερε το όνομα Σελιπιανά, από το όνομα του βασιλιά Σέλιπου, υπάρχουν θειούχες ιαματικές πηγές και αρχαιολογικά ευρήματα που βρίσκονται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Αξιοσημείωτες είναι και οι Ι. Ναοί της Αγίας Κυριακής και της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

Στο Αργύρι διασώζονται γραφικοί νερόμυλοι ενώ εντυπωσιακό είναι και το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία κτισμένο σε σπηλιά.

Στην διαδρομή επιστροφής με κατεύθυνση τη δυτική Αργιθέα, ο επισκέπτης παρατηρεί την Κούλια Κοράκου όπου και το ομώνυμο γεφύρι,²²³ ένα από τα μεγαλύτερα γεφύρια των Βαλκανίων, που κτίστηκε τον 16^ο αι. από τον Άγ. Βησσαρίωνα και ανατινάχτηκε κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. (εικ.8)

Με κατεύθυνση το χωριό Πετρωτό, στο βάθος της χαράδρας του Λιασκοβίτικου ρέματος, υψώνεται το περίφημο πέτρινο γεφύρι του Πετρωτού (13^{ος}αι.). Ψηλότερα, κρέμεται το χωριό Πετρωτό, όπου κατά τους ελληνιστικούς χρόνους υπήρχαν οι πόλεις Αλόπη και Εθοπία. Εδώ βρίσκεται και ο μεγάλος σε διαστάσεις Ι. Ναός Αγ. Νικόλαου με την χαρακτηριστική αρχιτεκτονική του 19^{ου} από ντόπιες λαξευμένες αργές πέτρες. Μετά το Πετρωτό, το χωριό Καλή Κώμη με τον ναό Αγίου Νικολάου με παρολιθικό τέμπλο, και πιο κάτω το χωριό Ελληνικά με τον επιβλητικό ναό της Κοιμήσεως Θεοτόκου.

Επιστρέφοντας προς το Πετρωτό και με κατεύθυνση την έδρα του Δήμου, το Ανθηρό, ξεχωρίζει το μεγάλο τοξωτό γεφύρι της Καρυάς (Τριζώλου) του 13^{ου} αι. και ψηλότερα στο χωριό Καρυά δεσπάζει ο Ι. Ναός Αγ. Νικόλαου με τις χαρακτηριστικές τοιχογραφίες του ιερού βήματος του 17^{ου} αι και το αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο. (εικ. 9 α, β)

Στο Ανθηρό, σε υψόμετρο 800μ., ένα από τα μεγαλύτερα χωριά της Αργιθέας, σώζονται οι Ι. Μονές Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπουκοβότσας και Γενεσίου Θεοτόκου Κατουσίου με

²²⁰ <https://www.katafylli.gr/index.php/to-katafylli>

²²¹ <http://www.argyri.gr/place.php>

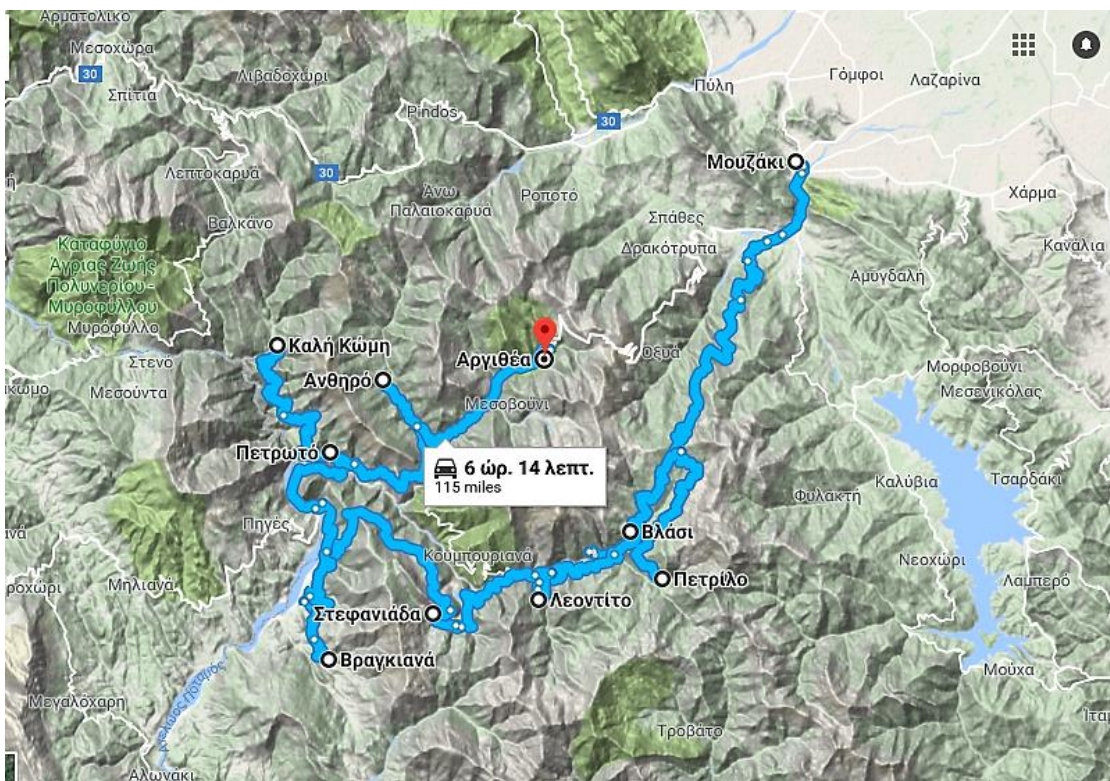
²²² http://www.religiousgreece.gr/epirus-thessaly/-/asset_publisher/bD2Iayf9w5H8/content/iera-mone-metamorphoseos-tou-soter-1

²²³ <http://www.dimosargitheas.gr/el/blog/politismos/1000-i-gefyra-korakou-stis-perigrafes-ton-periigiton>

τοιχογραφίες του 17ου και 18ου αιώνα και αξιόλογο κειμηλιακό πλούτο που φιλοξενείται στο εκκλησιαστικό Μουσείο Ανθηρού.

Το Μεσοβούνι είναι το επόμενο χωριό που συναντά ο επισκέπτης στην επιστροφή για το Μουζάκι, ένα από τα παλιότερα χωριά της Αργιθέας όπου και η Ι. Μονή Γενεσίου Θεοτόκου στην κορυφή του βουνού μέσα σε ένα επιβλητικό φυσικού κάλλους τοπίο.

Στην διαδρομή της επιστροφής τελευταίοι σταθμοί είναι το χωριό Θερινό, όπου οι ανασκαφικές έρευνες στη θέση «Μουτσιάρα» Θερινού έφεραν στο φως κιβωτιόσχημους τάφους (4^{ος}-1^{ος} αι. π.Χ.) και πιο κάτω το χωριό Αργιθέα (Κνίσοβο), (950 μ.) που ταυτίζεται από περιηγητές με την πρωτεύουσα της Αθαμανίας. Στη θέση «Ελληνικά» το αρχαίο νεκροταφείο (4^{ος} π.Χ. αι), αποτελεί ένα από τους πιο αξιόλογους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής. (εικ.10)

5.3.3.2 Ανάλυση SWOT πολιτιστικών διαδρομών

Η ανάλυση SWOT του σχεδιασμού των Πολιτιστικών διαδρομών του Δ. Αργιθέας παρουσιάζει τα δυνατά ≠ αδύναμα σημεία καθώς και τις απειλές ≠ ευκαιρίες με στόχο την διαφύλαξη και ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου. Προέκυψε κατόπιν συμπερασμάτων που συνάγονται από την έρευνα πεδίου της γράφουσας καθώς και την συνέντευξη του Αντιδημάρχου Πολιτισμού του Δ. Αργιθέας κ. Αθανασίου Καραγεώργου.

Δυνατά Σημεία (Strengths)	Αδύνατα σημεία (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά ❖ Σημαντικός αριθμός πολιτιστικών πόρων (Ι. Μονές, Ι. Ναοί, ιερά προσκυνήματα, μεταβυζαντινά μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, μονότοξα πετρωτά γεφύρια) ❖ Τοπίο εξαιρετικού φυσικού κάλλους ❖ Βιοποικιλότητα ❖ Παραδοσιακοί οικισμοί και παραδοσιακή αρχιτεκτονική ❖ Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ακατάλληλο οδικό δίκτυο ❖ Έλλειψη επαρκούς αξιοποίηση πολιτιστικών και φυσικών πόρων ❖ Ανεπαρκής προβολή των μνημείων ❖ Έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού ❖ Απουσία ένταξης των διαδρομών σε προγράμματα χρηματοδότησης και υλοποίησης ❖ Ελλιπής ψηφιακή προβολής και χρήση των νέων τεχνολογιών ❖ Ανεπαρκής συνεργασία με εμπλεκόμενους φορείς του δημοσίου ❖ Χαμηλή ενδοπεριφερειακή συνδεσιμότητα ❖ Μειωμένοι δημοτικοί πόροι και ανεπάρκεια χρηματοδοτήσεων ❖ Έλλειψη ενδιαφέροντος χορηγών ❖ Μείωση του μόνιμου πληθυσμού και περιοδική κατοίκηση της περιοχής με υψηλότερο ποσοστό κατά τους θερινούς μήνες ❖ Χαμηλός βαθμός εξωστρέφειας ❖ Επιφυλακτική τάση και εσωστρέφεια τοπικού πληθυσμού σε καινοτόμους δράσεις ανάδειξης της περιοχής ❖ Ανεπάρκεια υποδομών: ελάχιστα καταλύματα διαμονής και έλλειψη χώρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων ❖ Ελλιπές στρατηγικό πλάνο προσέλκυσης επενδύσεων στον πολιτισμό ❖ Αναξιοποίητος τουριστικός προορισμός

	από την Περιφέρεια Θεσσαλίας
<p>Ευκαιρίες (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Η χρηματοδότηση έργων υποδομής ❖ Η χρηματοδότηση έργων συντήρησης των μνημείων ❖ Ο εξωραϊσμός και η αναβάθμιση των μεταβυζαντινών μνημείων ως χώρους λατρείας ❖ Η ευκαιρία ανάδειξης των μνημειακού αποθέματος μέσω ευρωπαϊκών πολιτιστικών προγραμμάτων ❖ Η αύξηση των τουριστικών ροών ❖ Η ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού ❖ Η ενίσχυση του προσκυνηματικού τουρισμού ❖ Προσέλκυση επενδυτών ❖ Η ένταξη σε προγράμματα προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος ❖ Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής μέσω: <ul style="list-style-type: none"> ❖ Πολιτιστικών Συλλόγων ❖ Τοπικών συνεταιρισμών ❖ Τοπικών επιχειρήσεων καταλυμάτων και εστίασης ❖ Περιβαλλοντικών συλλόγων ❖ Η ενίσχυση της οικονομίας και της εξωστρέφειας ❖ Η καταπολέμηση της ανεργίας 	<p>Απειλές (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Η πολιτική και οικονομική αστάθεια ❖ Κίνδυνος εγκατάλειψης των χωριών λόγω ανεπάρκειας υποδομών διαβίωσης κατά τους χειμερινούς μήνες ❖ Αρνητισμός της τοπικής κοινωνίας συνεργασίας με τους ξένους επενδυτές, έλλειψη εθελοντισμού και απομόνωση των κατοίκων των χωριών των διαφορετικών τοπικών κοινοτήτων ❖ Μη συντονισμένες ενέργειες από κρατικούς φορείς διαχείρισης περιβάλλοντος και κλιματικής αλλαγής ❖ Αμφιβολίες επιτυχούς έκβασης και ανταπόκρισης του κοινού στην δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών ❖ Προχειρότητα στις ενέργειες προσέλκυσης μορφών ήπιου τουρισμού ❖ Καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση μεγάλων έργων, που αποδυναμώνουν οικονομικά την περιοχή ❖ Χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα ❖ Και γήρανση του πληθυσμού των μόνιμων κατοίκων

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Η αναπτυξιακή στρατηγική κατεύθυνση για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές και για την ανάδειξη του ρόλου τους, πρέπει να αποσκοπεί στην δημιουργία δράσεων αναζωογόνησης σε θέματα περιβαλλοντικά, κοινωνικά, και πολιτισμικά.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός του Δήμου Αργιθέας, προβλέπει την αποτελεσματική προστασία μνημείων και χώρων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και παράλληλα προβλέπει την ανάδειξη και αξιοποίηση του πολιτιστικών πόρων της περιοχής, συμβάλλοντας στην υλοποίηση του αναπτυξιακού οράματος για την ευρύτερη περιοχή των Θεσσαλικών Αγράφων, με τη μετατροπή της περιοχής σε ορεινό συγκοινωνιακό κόμβο της Νότιας Πίνδου.

Για τους κατοίκους της ορεινής Αργιθέας, ανασταλτικοί παράγοντες ως προς την πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής είναι η αδυναμία προσέλευσης επισκεπτών στην περιοχή, λόγω του δύσβατου ορεινού οδικού δικτύου, η έλλειψη καταλλήλων υποδομών και χρηματοδοτήσεων και η προοδευτική μείωση της μόνιμης κατοίκησης της περιοχής

Ο στρατηγικός σχεδιασμός της Αργιθέας, ως πολιτιστικού προορισμού ορεινής και μειονεκτικής περιοχής, πρέπει να έχει ανθρωποκεντρικό σχεδιασμό και δημιουργικότητα στην αξιοποίηση φυσικών και πολιτιστικών πόρων, να ανταποκρίνεται στον ανταγωνισμό για το διαθέσιμο χρόνο και το εισόδημα του καταναλωτή-επισκέπτη και να διασφαλίζει τους όρους υπέρβασης της απομόνωσης του ορεινού όγκου αυξάνοντας την ελκυστικότητα, διαφυλάσσοντας το τοπίο, τη βιοποικιλότητα & τις δασικές εκτάσεις και συνδέοντας τον πολιτισμό με τις τοπικές ιδιαιτερότητες (τοπική κουλτούρα, προϊόντα κλπ). Η δημιουργία θέσεων απασχόλησης για ειδικευμένο προσωπικό διαχείρισης πολιτισμού, θα προσφέρει επιπλέον κίνητρα στην προώθηση του στρατηγικού σχεδιασμού και ταυτόχρονα η συνεργασία με τους εμπλεκόμενους φορείς, τους κατοίκους της περιοχής και με εθελοντές, θα ενισχύσει τον αναπτυξιακό σχεδιασμό.

Η έννοια της διαχείρισης, δύναται να αξιοποιηθεί στη συγκεκριμένη περίπτωση με τον συμμετοχικό σχεδιασμό *Bottom up* (εκ των κάτω προς τα άνω) αντιμετώπισης, εστιάζοντας στην ανάπτυξη της περιοχής με ένα ολιστικό τρόπο αξιοποίησης των πόρων, με πολιτισμικές, ιστορικές, κοινωνικές και θεσμικές συνιστώσες, αξιοποιώντας τους πόρους αυτούς σε τοπικό, περιφερειακό και μακροπρόθεσμα σε εθνικό επίπεδο.

Η μετατροπή των ανασταλτικών παραγόντων στην ανάπτυξη της περιοχής, **σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του τόπου**, είναι εφικτή, εφόσον καθοριστεί πλάνο στρατηγικού σχεδιασμού και υλοποίησης στις κατευθύνσεις της προώθησης εναλλακτικών μορφών τουρισμού και παράλληλα αναζήτησης και διεκδίκησης χρηματοδοτήσεων. Η επιδίωξη και η επιτυχής υλοποίηση των δύο αυτών προϋποθέσεων, θα οδηγήσει μεταξύ των άλλων και στην επιτυχή έκβαση του ζητούμενου της μόνιμης κατοίκησης της περιοχής καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Η στρατηγική τοπικής ανάπτυξης μπορεί να βασιστεί στις ακόλουθες αρχές:

- Σύνδεση του τριτογενούς τομέα με τους άλλους τομείς της οικονομίας
- Αναβάθμιση και αξιοποίηση υφιστάμενων υποδομών και εγκαταστάσεων
- Δημιουργία φορέων πολιτιστικής διαχείρισης του ορεινού χώρου
- Δικτύωση και συνέργεια με άλλους ΟΤΑ
- Διαφύλαξη του περιβάλλοντος με έργα με αειφόρο χαρακτήρα
- Ενίσχυση τοπικών συλλόγων και φορέων διαχείρισης πολιτισμού με παράλληλη προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας
- Εξασφάλιση χρηματοδοτήσεων, προσέλκυση επενδύσεων και άντληση πόρων από ιδιωτική ή δημόσια χορηγία, ευρωπαϊκά πολιτιστικά προγράμματα για ορεινές & μειονεκτικές περιοχές και ηλεκτρονικό εμπόριο πολιτιστικών προϊόντων

Στο σχέδιο της ΚΑΠ (Κοινής Αγροτικής Πολιτικής) για την περίοδο 2014-2020²²⁴, που επιτεύχθηκε μεταξύ των τριών ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, προβλέπεται η προστασία του περιβάλλοντος ως «**πράσινη**» **αγροτική πολιτική**, η προώθηση της απασχόλησης, η καταπολέμηση της φτώχειας και η χρηματοδότηση δράσεων ως μέρος της τοπικής ανάπτυξης, με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων, επιδιώκοντας την αειφόρο ανάπτυξη. Σ' αυτό το πλαίσιο, ο δήμος δύναται να ενισχυθεί με χρηματοδότηση ενίσχυσης στην ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού αποθέματος.

Με στόχο την προώθηση της ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης και της χωρικής ανταγωνιστικότητας του ορεινού δήμου Αργιθέας, η αποτελεσματική ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων, ως το βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του τόπου, θα αποτελέσει βασικό πα-

²²⁴<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20110526FCS20313+0+DOC+XML+V0//EL#title8>

ράγοντα αναζωογόνησης της περιοχής, ενδυναμώνοντας την κοινωνική συνοχή και την ταυτότητα του τόπου.

Η ορθολογική και διαφανής διαχείριση των πολιτισμικών πόρων του Δ. Αργιθέας, με το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της γραφικής ομορφιάς των βουνών και των πολιτιστικών τοπίων, δύναται να επενδύσει σε μια πολιτισμοκεντρική αναπτυξιακή πολιτική με ολιστικό χαρακτήρα, η οποία στηρίζεται στην ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού και στοχεύει στη βελτίωση της χωρικής ανταγωνιστικότητας και στην επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα:

1. αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που παρέχει το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, με απώτερο σκοπό τη διαμόρφωση ευνοϊκών συνθηκών για την αντιστροφή της εσωτερικής μετανάστευσης και με στόχο την οικονομική, ορθολογική και αειφόρο εκμετάλλευση των φυσικών και πολιτισμικών πόρων
2. συμμετέχοντας σε Ευρωπαϊκά προγράμματα προβολής πολιτιστικής κληρονομιάς, προγράμματα συντήρησης μνημειακού αποθέματος, δημιουργίας δικτύου εκκλησιαστικών μουσείων και μεταβυζαντινών μνημείων και ευρείας χρήσης του διαδικτύου για την προβολή του πολιτισμού
3. προσελκύοντας χορηγίες και δωρεές,
4. ευαισθητοποιώντας τον τοπικό πληθυσμό σε θέματα πολιτισμού, με την αναβίωση εθίμων και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών

Με την ανάλυση των παραπάνω δεδομένων, διαπιστώνεται η επιρροή της δυναμικής ανάπτυξης της περιοχής και τα οφέλη που θα προκύψουν από την επένδυση του δήμου στον πολιτισμό, θα είναι πολυάριθμα και ευεργετικά ως προς την κοινωνία, την οικονομία, το περιβάλλον και την απασχόληση, για μια αξιόβιωτη ανάπτυξη του τόπου.

Τέλος, για την ανάπτυξη των τεχνικών-κοινωνικών υποδομών και την άρση της απομόνωσης των οικισμών των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών και συνεπώς για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων που διαβιούν στις περιοχές αυτές, επιβάλεται ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός και η υιοθέτηση μιας Ενιαίας Αναπτυξιακής Πολιτικής και μιας Κοινής Πολιτιστικής Πολιτικής για τις ορεινές περιοχές της χώρας μας.

Τα χωριά της χώρας μας, ειδικά των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών ερημώνουν. Οι μόνιμοι κάτοικοι το χειμώνα λιγοστεύουν ενώ το δύσβατο οδικό δίκτυο εντείνει την απομόνωση τους.

Η ανάγκη για ξαναζωντάνεμα των ορεινών περιοχών και η εξασφάλιση της κοινωνικοοικονομικής συνοχής αποτελεί το στοίχημα των αναπτυξιακών προοπτικών της χώρας μας, με στόχο την αντιμετώπιση της δημογραφικής αποψίλωσης με την ενίσχυση υποδομών, μέσω της ανάδειξης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε παραγωγικού πόρου με έμφαση στους πολιτιστικούς.

Οφείλουμε να αφουγκραστούμε το φυσικό, λιτό, αυθεντικό τρόπο ζωής και τον πολιτισμό με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κατοίκων των ορεινών περιοχών, που αρνείται να υποκύψει στην φθορά του χρόνου και της λήθης, δημιουργώντας τις προοπτικές διαφύλαξής του.

Βιβλιογραφία

- Bourdieu, P. (1980). *Ταυτότητα και αναπαράσταση, στοιχεία για μια κριτική θεώρηση της ιδέας της περιφέρειας*
- Byrnes, W. J. (1999) στο: *Πολιτιστική Διαχείριση*. Εκπαιδευτικό υλικό (2002). Πάτρα: ΕΑΠ
- Cros, H. McKercher, B. (2002). *What is cultural tourism*. Cultural Tourism, Routledge
- Evans, (2001). *Cultural Planning An urban Renaissance? London:Routledge*
- Del Biaggio, C. (2011). *Bridging national boundaries: how networks of local actors are building the Alpine region*.Regional Environmental Governance: Interdisciplinary
- Kercher, Mc. Cros (2015). *Cultural Tourism*, Routledge
- Le Corbusier (1987). *Η Χάρτα των Αθηνών, θεωρητικές θέσεις*. Αθήνα: Ύψιλον
- Lord G.D. and Markert K. (2007) Στο: ΕΔΥ (2014): *Στρατηγικές στο τοπίο των πολιτιστικών οργανισμών στην κοινωνία των πληροφοριών και της γνώσης*. Θ.Ε.: Πολιτιστική Διαχείριση. Πάτρα:ΕΑΠ
- Merriman, N. (1996). *Understanding heritage, journal of Material Culture*, 1(3)
- Mollard, Cl. (2014). *Η Πέμπτη Εξουσία, η πολιτισμική πολιτική από τον Marlaux στον Lang. Το Γαλλικό παράδειγμα*. Αθήνα: Άγρα
- Poullos, I. (2014). *The past in the present, A Living Heritage Approach – Metemora, Greece*. London: ubiquity press
- Smith, Ph. (2006). *Πολιτισμική Θεωρία, μια εισαγωγή*, Αθήνα: Κριτική
- Ανδριώτης, Κ. (2008). *Αειφορία και εναλλακτικός τουρισμός: αγροτουρισμός, οικουρισμός, ορεινός και πολιτιστικός τουρισμός*. Αθήνα: Σταμούλης
- Βασιλειάδης, Ν. *Η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία*, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (πανεπιστημιακές σημειώσεις)
- Βερνίκος, Ν. Δασκαλοπούλου, Σ. (2002). *Πολυπολιτισμικότητα: οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας*. Αθήνα: Κριτική
- Βουδούρη, Δ. Στρατή Α. (1999). *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας

- Γιαννόπουλος, Δάλλας, Ζαχαρόπουλος, Ζαρμπά, Καζαζάκη, Καρράς, Τσούγλος, (2012). *Πρόταση για μια νέα πολιτιστική πολιτική*. Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού
- Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος, Η. *Διαχείριση αρχιτεκτονικής κληρονομιάς: Η διαχρονική εξέλιξη των πολιτικών στην Ευρώπη και οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Γουργιώτης, Αν. (2012). *Χάρτα για την Ανάπτυξη του Ορεινού Χώρου*. Κείμενα
- Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Περιοδικό Αειχώρος (17) 34 – 63. Βόλος
- Γουργιώτης, Αν. *Προσδιορισμός του ορεινού χώρου ο ρόλος του τουρισμού στην ανάπτυξη του θεωρητικές ερευνητικές κατευθύνσεις*: Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly 29/01/2018 12:27:16 EET - 94.68.30.122
- Γουργιώτης, Αν. (2012). *Χάρτα για την Ανάπτυξη του Ορεινού Χώρου*. Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ τευχ. 17. Παν/μιακές Εκδ. Θεσσαλίας Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
- Γουργιώτης Αν. (2012). *Διαφύλαξη προστασία ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και του τοπίου*, Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
- Γκαντζιάς, Γ. (2010). *Πολιτιστική Πολιτική, Χορηγία και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*. Αθήνα: Παπασωτηρίου
- Γκαντζιάς, Γ. Κορρές, Γ. (2011). *Πολιτιστική οικονομία και χορηγίες. Οικονομική διαχείριση και ανάπτυξη πολιτισμικών μονάδων*. Θ.Ε.: Οικονομία του Πολιτισμού. Πάτρα: ΕΑΠ
- Δέφνερ Α., Καραχάλης, Ν. (2012). *Marketing και Branding Τόπου. Η Διεθνής εμπειρία και η Ελληνική πραγματικότητα*. Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας
- Δέφνερ, Α. *Η σημασία της σύνδεσης του πολιτιστικού και του χρονικού σχεδιασμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων, Διλήμματα πολιτικής* (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις)
- Δρόσος Β. Παπαδημητρίου Αχ. Δούκας Γ. (χ.χ). *Διαχρονικές αλλαγές χρήσεων γης σε ορεινές δασικές περιοχές. Το παράδειγμα της οροσειράς Πίνδου*
- Ζούνης, Π. *Χορηγία και χρηματοδότηση πολιτιστικών οργανισμών*. ΕΚΠΑ, Τίτλος Μαθήματος: Λειτουργία και εφαρμογές της πολιτιστικής διαχείρισης

- Καραχάλης, Ν. (2007). *Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη: Ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Παν/μιο
- Κοκκώσης, Χ. (2001). *Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Θεωρία, ανάλυση και πολιτική*. Επιμ. Γετίμης, Καυκαλάς, Μαραβέγιας, Αθήνα: Θεμέλιο
- Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., Γκρίμπα Ε. (2011). *Ειδικές και Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού*. Αθήνα: Κριτική
- Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. (2001). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*. Αθήνα: Κριτική
- Κολώνας, Β. (2003). *Αξιοποίηση και ανάδειξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Τ.Α.Π. Πρακτικά. Αθήνα 2006
- Κομίλης, Π. (2007). *Οικοτουρισμός, Η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης*. Αθήνα: Προπομπός
- Κονσόλα, Ντ. (2006). *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*, Αθήνα: Παπαζήση
- Κόνσολα, Ντ. (1995). *Η Διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα: Παπαζήση
- Λάββας, Γ. (2010). *Ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς*. Αθήνα: Μέλισσα.
- Λαμπρινουδάκης, Β. (2010). *Η διαμόρφωση και η ωρίμανση της έννοιας της διαχείρισης των μνημείων στην Ελλάδα κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια. Στο Συντήρηση, αναστήλωση και αποκατάσταση μνημείων στην Ελλάδα, 1950-2000 (επιμ. Χ. Μπούρας & Π. Τουρνικιώτης) (σ. 273-284)*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Λαμπρινουδάκης, Β. (2003). *Αξιοποίηση και ανάδειξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Τ.Α.Π. Πρακτικά. Αθήνα 2006
- Λεξικό της κοινής νεοελληνικής, Συλλογικό, ιδρ. Μ. Τριανταφυλλίδη,
- Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Μπαμπινιώτη Γ.
- Μοίρα, Π. (2009). *Θρησκευτικός Τουρισμός*, Αθήνα: Interbooks
- Μπαντιμαρούδης Φ., Μπούμπαρης Ν., Παπαγεωργίου Δ. (2005). *Πολιτιστικές Βιομηχανίες, Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*, Αθήνα: Κριτική
- Μπιτσάνη, Ε. (2004). *Πολιτισμική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη*. Αθήνα: Διόνικος.
- Μπεριάτος, Η. *Ορεινός χώρος, Περιβάλλον, Κοινωνία, Ανάπτυξη*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ

- Πάντος, Α. *Η προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς σε εθνικό, κοινοτικό και διεθνές επίπεδο* (συλλογή κειμένων), Βόλος, παν/μιο Θεσσαλίας, τμ. Ιστορίας - Αρχαιολογίας
- Παπούλιας, Β. (2014). *Η διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς στην Ελλάδα: σύγχρονες προσεγγίσεις*, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος
- Πασχαλίδης, Γ. (2002). *Εισαγωγή στην έννοια του πολιτισμού*, ΕΑΠ: Πάτρα
- Παυλογεωργάτος, Γ. (2010). *Διατήρηση της Υλικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Αθήνα: Γκοβόστη
- Παυλογεωργάτος Γ., Κωνσταντογλου Μ. (2005). *Πολιτιστικές βιομηχανίες, Διαδικασίες, Υπηρεσίες και Αγαθά*. Επιμ. Βερνίκος Ν. Δασκαλοπούλου, Σ. Μπαντιμαρούδης Φ. Μπουμπάρης Ν. Παπαγεωργίου Δ. Αθήνα: Κριτική
- Πούλιος, Ι. (2012). *Εισαγωγή στη Διαχείριση της Πολιτισμικής Κληρονομιάς: Ορολογία, Έννοια και Μοντέλα Διαχείρισης*. Αρχαιογνωσία, 16(1-3), 321-340
- Ράσκου, Ε. (2007). *Προγράμματα της Ε.Ε. σχετικά με την προστασία και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. ΑΕΙΧΩΡΟΣ*. Επιστημονικό Περιοδικό. τόμ. 6 τευχ. 1. Παν/μιακές Εκδ. Θεσσαλίας
- Σκούρας, Δ. Χριστοφάκης, Εμμ. Καραχάλης, Ν. (2012). *Στρατηγικές branding και τοπική ανάπτυξη σε απομονωμένες ορεινές περιοχές*: 304-320. Στο: Η Διεθνής εμπειρία και η Ελληνική Πραγματικότητα. Βόλος: Παν/μιακές εκδ. Θεσσαλίας
- Σωτηρίου, Ε. (2007). *Ένταξη της Αειφορίας στο Στρατηγικό Σχεδιασμό Τουριστικών Προορισμών*, Διδακτ. Διατρ. Βόλος
- Τροβά, Ε. (2003). *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Πρακτικά Συνεδρίου, Ευρωπαϊκό κέντρο Δημοσίου Δικαίου/Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας
- Τσάρτας, Π. (1998). *Κοινωνικότητα και τουρισμός: ανάλυση χαρακτηριστικών σε διαφορετικούς τύπους τουρισμού*, Περιοδικό Επιστ. Κοινων. Ερευν. 96-97
- Τσιβόλας, Θ. (2013). *Η έννομη προστασία των θρησκευτικών πολιτιστικών αγαθών*. Βιβλιοθήκη Εκκλησιαστικού Δικαίου, Σειρά Β':7. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας
- Χαμπούρη – Ιωαννίδου, Αικ. (2003). *Μέσα Επικοινωνίας*, τόμ. Β. Πάτρα: ΕΑΠ
- Χαμπούρη – Ιωαννίδου, Αικ. (2002). *Η δομή του Πολιτισμού στην Ελλάδα*. τόμ. Β. Πάτρα: ΕΑΠ
- Χόντζιας, Ν. (2008). *Το μοναστήρι του Πετρίλου*. Αθήνα

- Χριστοπούλου Ό.(2005). *Ορεινός χώρος, περιβάλλον-κοινωνία-ανάπτυξη*, Επιμ. Ηλίας Μπεριάτος. Βόλος
- Χριστοφιλόπουλος, Δ. (2005). *Πολιτισμικό Δίκαιο. Προστασία πολιτιστικών αγαθών*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- ΦΕΚ 3155/2013. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: «*Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο Τουρισμού*»
- ΦΕΚ 153/Α'/28.6.2002, Ν. 3028/2002 «*Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς*»: ΦΕΚ 158/Α'/Νόμος 2646, 27/07/1899 & ΦΕΚ 93/Α'/Νόμος 5351/1932
- ΦΕΚ 16/Α'/26.01.2007: «*Πολιτιστική Χορηγία*»
- ΦΕΚ 60/Α'/31-3-2011 (Ν. 3937/2011): «*Για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας*»
- ΦΕΚ 160/Α'/16-10-1986 (Ν.1650/1986): «*Για την προστασία του περιβάλλοντος*»

Ιστότοποι:

- Andriotis, K. Aslan, D.: *Clustering Visitors to a Religious island: The case of Tinos*. ανακτήθηκε: 25/04/2018 από <http://eprints.mdx.ac.uk/13217/3/Clustering%2520Visitors%2520to%2520a%2520Religious%2520Island.pdf>
- Craik, J. (2007). Chapter Title: *Managing creativity and cultivating culture*. Book Title: *Re-Visioning Arts and Cultural Policy*. ANU Press. ανακτήθηκε: downloaded from 87.202.107.105 on Mon, 30 Apr 2018 από <http://www.jstor.org/stable/j.ctt24hdgg.12>
- EUROPEAN COMMISSION (2010). *A strategy for smart, sustainable and inclusive growth* ανακτήθηκε: 15/04/2018 από <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>
- Kavaratzis, M. (2008). *From City Marketing to City Branding: an Interdisciplinary Analysis with Reference to Amsterdam, Budapest and Athens*, PhD Thesis, University of Groningen. ανακτήθηκε: 29/03/2018 από [https://www.rug.nl/research/portal/en/publications/from-city-marketing-to-city-branding\(35ea492b-652c-403e-8aac-0f7909419f41\).html](https://www.rug.nl/research/portal/en/publications/from-city-marketing-to-city-branding(35ea492b-652c-403e-8aac-0f7909419f41).html) & <https://www.rug.nl/research/portal/files/33151120/10-c9concl.pdf>
- Kevin Griffin, Razaq Raj Dr. (2017). *The Importance of Religious Tourism and Pilgrimage: reflecting on definitions, motives and data*.

- ανακτήθηκε: 19/02/2018 από <https://arrow.dit.ie/ijrtp/vol5/iss3/2/>
- Kilipiris, F. Dermetzopoulos, (2014). Ath. *Streets of Orthodoxy: Developing religious tourism in the Mount Paiko area, Central Macedonia, Greece*
ανακτήθηκε: 29/12/2017 από <https://arrow.dit.ie/ijrtp/vol4/iss7/5/>
 - Lennon (2006). ANU Press, Chapter Title: *EARTH'S CULTURAL HERITAGE*
ανακτήθηκε: 27/12/2017 από <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1657v5d.11>
 - Mountain Agenda (1999). *Mountains of the world: Tourism and sustainable mountain development* Institute of Geography, University of Berne, Switzerland
ανακτήθηκε: 08/03/2018 από <http://lib.icimod.org/record/10393/files/378.pdf>
 - UNESCO (1982). World Conference on Cultural Policies
ανακτήθηκε: 08/01/2018 από
<http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000525/052505eo.pdf>
 - Whalle, P. Bramwellb, B. Su, R. *Cultural political economy and urban heritage tourism*. Science Direct Annals of Tourism
ανακτήθηκε: 14/04/2018 από www.elsevier.com/locate/annals
 - Ανδριώτης, Κ. *Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του*. Τόπος, τ. 20-21, 139-154
ανακτήθηκε: 20/03/2018 από
http://www.uehr.panteion.gr/topos/gr/pdf/7_andriotis.pdf
 - Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. Νόμος Πληθυσμός (δημότες)
ανακτήθηκε: 19/02/2018 από
http://www.e-demography.gr/censuses/Census_2011_Temporary_Data_Legal_Population.pdf
 - Βουδούρη, Δ. *Ο νέος νόμος 3028/2002 υπό το φως των διεθνών και ευρωπαϊκών κανόνων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς*.
ανακτήθηκε: 15/01/2018 από
<https://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMF252/voudourilastversion.pdf>
 - Δ. Αργιθέας: ΔΗ.ΚΕΑΡ: *Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 2017*.
ανακτήθηκε: 12/05/2018 από
<http://www.dimosargitheas.gr/images/2017-oikonomika/proipologismos-DIKEAR.pdf> & Επιχειρησιακό – Στρατηγικό Σχέδιο
ανακτήθηκε: 12/05/2018 από

<http://www.dimosargitheas.gr/images/sxooap/epixeirhsiako/stratigiko-sxedio.pdf>

- Δοξιάδης, Θ. Λιβέρη Δ. *Τόπος, Τοπίο, Ταυτότητα και Επονομασία*
ανακτήθηκε: 03/05/2018 από
https://www.citybranding.gr/2012/10/blog-post_9.html
- ΕΛΟΤ (2017). *Πρότυπα για Βιώσιμες και Έξυπνες Πόλεις. Η Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και το εθνικό πλαίσιο εφαρμογής*. Αθήνα
ανακτήθηκε: 17/03/2018 από http://www.elot.gr/INTRO_TRANFAS_SBA-KAI-TO-ETHNIKO-PLAISIO-EFARMOGHIS_13-10-17.pdf
- ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ Α' ΦΑΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ (2014-2019)
ανακτήθηκε: 02/04/2018 από
[2014-2019 http://www.thessaly.gov.gr/data/bigthemes/epixprogr_a.pdf](http://www.thessaly.gov.gr/data/bigthemes/epixprogr_a.pdf)
- ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, (2011). *ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ «ΕΥΡΩΠΗ 2020»*
ανακτήθηκε: 11/03/2018 από
http://festival.culture.gr/wp-content/uploads/2015/03/comm2011_17_el-1.pdf
- Καραβασίλη, Μικελάκης (1999). *Η θεωρία της πολιτιστικής διαδρομής ως κείμενου*, ανακτήθηκε: 11/02/2018 από
<https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/71-8.pdf>
- Καραχάλης, Ν. (2015). *Στρατηγικές διαχείρισης της εικόνας και της προβολής των πόλεων (city branding) και πολιτιστική αναζωογόνηση: στο: Πούλιος et al..(2015)*
ανακτήθηκε: 20/03/2018 από
https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/2391/1/08_chapter_7.pdf
- Κόνσολα, Ντ. (2013). *Στρατηγικό Σχέδιο Πολιτιστικού Τουρισμού για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου*
ανακτήθηκε: 25/01/2018 από
http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/51_konsola_ersagr13.pdf
- Λαγός, Χριστογιάννη, Ο. (2006). *Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα* ανακτήθηκε: 02/04/2018 από <http://hdl.handle.net/2159/13614>
- Λαδιάς, Χρ. (2014): *Η πολιτική της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για τον πολιτισμό*. Πάνατιο Παν/μιο ανακτήθηκε: 23/03/2018 από
<http://openeclasse.panteion.gr/modules/document/file.php-.pdf>

- Μπεριάτος, Η. (Επιμ.) (2005). *Ορεινός χώρος, περιβάλλον-κοινωνία-ανάπτυξη*. Βόλος.
ανακτήθηκε: 16/04/2018 από <http://lib.icimod.org/record/10393/files/378.pdf>
- Πολύζος, Σ. (2010). *Θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα: χωρική ανάλυση και συμβολή στην ανάπτυξη μειονεκτικών περιοχών*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
ανακτήθηκε: 18/03/2018 από
http://www.prd.uth.gr/uploads/discussion_papers/2010/uth-prd-dp-2010-09_gr.pdf
- Πούλιος, Ι. (2015). *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*, (συλλογικό): ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ – ΑΡΑΜΠΙΑΤΖΗΣ - ΓΙΑΝΝΑΚΙΔΗΣ - ΚΑΡΑΧΑΛΗΣ- ΜΑΣΧΑ – ΜΟΥΛΙΟΥ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ – ΠΡΟΣΥΛΗΣ- ΤΟΥΛΟΥΠΙΑ
ανακτήθηκε: 18/12/2017 από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2394>
- Τροβά, Ε. *Πολιτιστικά αγαθά και ταυτότητες*.
ανακτήθηκε: 09/02/2018 από
<http://openclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMF252/%CE%A4%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82.pdf>
- Τσάρτας Π., Μοίρα Ξ., Σαραντάκου Έ.: *Πολιτιστικές Διαδρομές, εκπαίδευση και πολιτισμός, πολιτιστικός τουρισμός. Εισαγωγικές έννοιες, τάσεις*.
ανακτήθηκε: 25/04/2018 από <https://eclass.hua.gr/modules/document/file.php/.pdf>
- Υφαντίδου Γ., Σπυριδοπούλου Ε. *Πράσινος Τουρισμός*.
ανακτήθηκε: 15/04/2018 από
https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4262/2/02_chapter_6.pdf
- Χάρτα της Μπούρα
ανακτήθηκε: 18/01/2018 από <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>
- Χάρτα Πολιτιστικού Τουρισμού
ανακτήθηκε: 14/03/2018 από
https://www.icomos.org/charters/tourism_greek.pdf&
https://www.dee.gr/mediaupload/publications/kostakis_tourismos_politismos.pdf